

de omsider anså sig som en del af det institutionelle arbejdsmarkedssystem. Missionen var – så at sige – lykkedes. Foreløbigt, om ikke andet.

Bogen anskueliggør på fin vis, hvordan arbejdsmarkedet, klassestrukturen og dermed også den samlede politiske proces ikke længere er slet så simpel

som i det klassiske industrisamfund. På den anden side synes verden endnu heller ikke at være blevet så postmoderne, at den nye middelklasse – de offentligt ansatte – ikke brugte i brund og grund ganske traditionelle arbejdsmarkeds-kampmetoder.

Niels Wiium Olesen

REGIONAL- OG LOKALHISTORIE

Marie Bach, Ole Degn, Poul Strømstad: *Denmark. Køge 1500-1950*. (Scandinavian Atlas of Historic Towns, 7). (Odense Universitetsforlag, 1993). 106 s., 31 kort.

Køge fremstår ikke kun som en af Danmarks velbevarede ældre byer, men også som en af de virkelig velbelyste. Den fik sin byhistorie i to bind 1985-88, og dens middelalderlige udvikling var emnet for et bind i projektet »Middelalderbyen«. Hertil kan nu føjes et kortværk som følge af, at byen blev udvalgt til at være en af de fem danske byer, der dækkes af *Scandinavian Atlas of Historic Towns*. Som det vil være fremgået af omtaler af de tidligere udkomne bind om Ribe og Stege, ønsker man med serien dels at præsentere det foreliggende kortmateriale, dels på grundlag af kildestudier og kartografisk fremstilling at afdække ændringer i topografi og befolkning i tiden efter ca. 1500.

Som grundkort for kartografien er anvendt matrikelkortet fra 1863; men i øvrigt er der i atlasset reproduceret adskillige ældre kort, der dokumenterer Køges ældre topografi. Mest usædvanligt blandt dem er Erik Dahlbergs detaljerede kort over byen før (1659) og efter (1660) svenskernes befæstningsarbejder. Det fremgår tydeligt, hvordan omfattende fæstningsanlæg med vold, grav

og 11 bastioner greb gennemgribende ind i byens form. Fra dansk side havde man imidlertid ikke behov for en fæstningsstad i Køge Bugt, så hele anlægget sløjfedes allerede 1661 af Frederik III.

I tekstdelen gennemgår forfatterne byens beliggenhed, byplan, befolkningsudvikling, erhvervstopografi og socialtopografi. For at forstå Køges fysiske udvikling må der trækkes linjer tilbage til middelalderen. De senere års arkæologiske undersøgelser har støttet Hugo Matthiessens gamle tese om, at byen er anlagt efter en pommersk inspireret plan omkring 1280. Da fastlagdes åbenbart de grundstrukturer, der kan følges op til vore dage. Den vigtigste konstant blev det vældige torv, hvorom et flertal af byens rige købmænd ifølge den udarbejdede socialtopografi boede så sent som 1950. Her havde købmændene deres kramboder, stald- og lagerbygninger, hvorfra de udvekslede varer med skibe i havnen og tilrejsende landboer fra oplandet. Først i 1950 kunne det spores, at de velhavende handlende begyndte at flytte til de nyere villakvarterer i byens udkant. Men på dette tidspunkt var de heller ikke mere talmæssigt dominerende blandt byens øvre lag. Fra at have udgjort 10% af byens befolkning i 1600-tallets første halvdel faldt købmændenes andel i de følgende tre århundreder til kun 5%. I 1950 havde nye medlemmer

af den lokale overklasse meldt sig: sagførere, læger, fabrikanter etc.; men tilbagegangen i købmandsklassen stod også i nøje sammenhæng med byens generelle økonomiske og demografiske udvikling. Som det fremgår af værkets befolkningsstatistik, oplevede Køge et imponerende befolkningsboom først i 1600-tallet, hvor byens befolkning nåede op på omkring de 3.000 personer. Allerede ved år 1670 var der imidlertid kun halvt så mange, og man skal hen sidst i 1800-tallet, før indbyggertallet fra 1600-tallets første halvdel nåedes igen. Årsagerne til denne langvarige stagnation analyseres naturligvis ikke dybtgående i atlasset; men der peges helt korrekt på den store betydning som naboskabet til København har haft: Køges handel blev fra omkring 1660 reduceret til oplands-handel. Afgørende for vort århundredes økonomiske vækst i Køge, som fulgtes af en øgning i befolkningsmængden til 10.000 indbyggere, blev da heller ikke købmændene, men store virksomheder som skibsværfterne, gummifabrikken, slagteriet og trævarefabrikken. Herved fik købstaden sin karakter af »arbejderby«.

I Køge-atlasset fremlægges et basismateriale, der tillader danske og udenlandske forskere komparation med andre byer, samtidig med at lokalhistorikere må glæde sig over et godt værktøj til det videre arbejde med deres bys interessante historie.

Bjørn Poulsen

Hans Chr. Johansen, Per Madsen og Ole Degn: *Tre danske kystsamfund i det 19. århundrede*. (Odense University Studies in History and Social Sciences, vol. 171). (Odense Universitetsforlag, 1993). 201 s.

Undersøgelser af befolkningsforholdene i overgangsperioden mellem det

førindustrielle og det tidligt industrielle samfund har hovedsagelig været koncentreret om rene landbrugssamfund. Man må derfor antage, at de påviste sammenhænge i befolkningsudviklingen kan stå i forbindelse med de særlige erhvervsforhold i disse samfund. De kan ikke uden videre ses som udtryk for en generel vesteuropæisk form for familiedannelse og demografisk adfærd. Bogens forfattere har derfor sat sig for at undersøge, om ikke kystsamfundene med deres anderledes naturforhold og stærke afhængighed af fiskeri gav anledning til en demografisk og familiemæssig adfærd, som afveg fra landbrugssamfundenes.

De tre forfattere har undersøgt hver sit lokalområde, som repræsenterer tre forskellige former for fiskeri. Hans Chr. Johansen har undersøgt fiskerfamilier i Thorøhuse på Fyn 1770-1901, Per Madsen fiskerbefolkningen i Torup sogn i Nordsjælland 1787-1901 og Ole Degn befolkningsforholdene i Lønne sogn i Vestjylland 1780-1901. Der gøres først rede for lokalområdets naturforhold og fiskeri, hvorefter forfatterne på denne baggrund analyserer de demografiske forhold.

Resultaterne af alle tre undersøgelser bekræfter, at der blandt fiskerne på nogle områder var en adfærd, som var afvigende fra landbrugsbefolkningens. Bl.a. som følge af de bedre muligheder for i fiskeriet at etablere sig i en yngre alder passer fiskerlejerne befolkning hverken ind i gårdmands- eller husmandsklassens sociale og demografiske mønster. Således er fiskernes gennemsnitlige vielsesalder noget lavere end landmændenes, og den større uafhængighed blandt fiskerne betyder også, at de i endnu højere grad end gårdmændene har realiseret den karakteristiske kernefamilietype.

Det er en spændende og letlæst fremstilling, som er klar og tydelig i sin fremgangsmåde. At Ole Degn i sin un-